

ความย้อนแย้งแห่งสัมพัทธภาพในกระบวนการ
แห่งการแปรเปลี่ยน: การจำแนกโนทัศน์
ความสัมพันธ์ สัมพัทธนิยม และสัมพัทธภาพ
ในวรรณกรรมพุทธปรัชญา-วิทยาศาสตร์

The Paradox of Relativity in the Process of Becoming:
Distinguishing Relation, Relativism, and Relativity
in Buddhist Philosophy-Science Literature

พระณัฐวัฒน์ วัฒนจิงโรจน์ (Phra Nattawat Wattanajungroj)

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University

Email: natprame@gmail.com

ผศ.ดร.ธเนศ ปานหัวไผ่ (Tanet Panhuapha Asst. Prof., Ph.D.)

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University

Email: tanet.p@ku.ac.th

รศ.ดร.เทพทวี โชควสิน (Theptawee Chokvasin Assoc. Prof., Ph.D.)

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University

Email: theptawee.c@ku.ac.th

ตอบรับบทความ (Received) : 18 กุมภาพันธ์ 2569

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 6 กรกฎาคม 2569

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 29 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต่อมโนทัศน์ที่มักสร้างความสับสนในวรรณกรรมที่เชื่อมโยงพุทธปรัชญาเข้ากับวิทยาศาสตร์ร่วมสมัย โดยพบว่ามีให้นำหลักอิทัปปัจจยตาไปผูกโยงกับทฤษฎีสัมพัทธภาพ แต่กลับนำไปสู่ความเข้าใจแบบสัมพัทธนิยมที่ด่วนสรุปว่า ความจริงสัมบูรณ์ไม่มีอยู่ และสรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงความสัมพันธ์ของกระบวนการแปรเปลี่ยน

ผลการศึกษาพบความย้อนแย้งเชิงมโนทัศน์ที่สำคัญหลายประการ อันมีสาเหตุมาจากการจัดประเภทผิดพลาดที่นำมิติทางญาณวิทยาไปปะปนกับมิติทางภววิทยา ประกอบกับอิทธิพลจากการบัญญัติชื่อทฤษฎีของ แมกซ์ พลังค์ ที่มุ่งเน้นสัจพจน์ข้อที่ 1 (ความแปรผันตามกรอบอ้างอิง) ซึ่งต่อมาได้นำไปสู่การตีความที่ละเลยสัจพจน์ข้อที่ 2 อันว่าด้วยค่าคงที่ไม่แปรเปลี่ยน ซึ่งขัดแย้งกับเจตนารมณ์ดั้งเดิมของไอน์สไตน์ที่ต้องการใช้ชื่อทฤษฎีแห่งความไม่แปรเปลี่ยน ยิ่งไปกว่านั้นยังพบความย้อนแย้งในการนำทฤษฎีสัมพัทธภาพซึ่งมีจุดยืนแบบสัจนิยม ไปผนวกรวมกับกลศาสตร์ควอนตัมที่เป็นอสังนิยม ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเหล่านี้ถูกเชื่อมโยงกับพุทธปรัชญาแล้วตีความผ่านมโนทัศน์แบบอสารัตถนิยม ส่งผลให้พุทธปรัชญาถูกตีความเพียงมิติสิ่งที่แปรเปลี่ยนเพียงด้านเดียว แล้วปฏิเสธสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน ทั้งที่พุทธปรัชญาระบุถึงทั้ง 2 ด้าน คือ สังขตธาตุและอสังขตธาตุ และยังระบุว่า อสังขตธาตุเป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการสลัดออกจากสังขตธาตุ

นอกจากชี้ให้เห็นถึงที่มาของปัญหาความย้อนแย้งที่เกิดจากความคลาดเคลื่อนทางมโนทัศน์แล้ว บทความนี้ยังได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ด้วยการนำสัจพจน์ข้อที่ 2 ของทฤษฎีสัมพัทธภาพ อันว่าด้วยค่าคงที่ไม่แปรเปลี่ยนมาเชื่อมโยงกับอสังขตธาตุในพุทธปรัชญา ซึ่งวรรณกรรมเดิมมักเชื่อมโยงพุทธปรัชญาไว้กับสิ่งแปรเปลี่ยนในสัจพจน์ข้อที่ 1 เพียงด้านเดียว พร้อมกันนี้ผู้เขียนยังได้นำเสนอมโนทัศน์เรื่อง กรอบอ้างอิงแห่งสังขตธาตุและกรอบอ้างอิงแห่งอสังขตธาตุไว้ในเบื้องต้น เพื่อชี้ให้เห็นว่าการรับรู้สิ่งแปรเปลี่ยนจำเป็นต้องอาศัยการอ้างอิงสัมพัทธ์กับสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนเสมอ บทความนี้จะยืนยันว่าทั้งทฤษฎีสัมพัทธภาพและพุทธปรัชญาต่างก็มีมิติของสิ่งคงที่ไม่แปรเปลี่ยนอยู่ในสมการด้วย มิได้มีเพียงด้านที่แปรเปลี่ยนเพียงด้านเดียว

คำสำคัญ: สัมพัทธภาพ สัมพัทธนิยม การจัดประเภทผิดพลาด ความไม่แปรเปลี่ยน

อสังขตธาตุ

Abstract

This academic article aims to critically analyze the conceptual confusions frequently found in literature bridging Buddhist philosophy with contemporary science. The study observes that the principle of *Idappaccayatā* (Specific Conditionality) is often conflated with the Theory of Relativity, leading to a relativistic interpretation. Such a perspective prematurely concludes that absolute truth does not exist and that all entities are merely relations within the process of becoming.

The findings reveal several significant conceptual paradoxes stemming from category mistakes that conflate epistemological dimensions with ontological ones. This is compounded by the influence of the theory's name coined by Max Planck, which highlighted the first postulate (variance across reference frames) but subsequently led to interpretations that neglected the second postulate regarding invariance—a shift that contradicts Einstein's original intention to name it the 'Theory of Invariants'. Furthermore, a paradox arises from the amalgamation of the Theory of Relativity, which maintains a realist stance, with the anti-realist framework of quantum mechanics. When these misconceptions are linked to Buddhist philosophy and interpreted through an anti-essentialist lens, it results in a one-sided interpretation of Buddhist philosophy that acknowledges only the dimension of the variant while rejecting the invariant. This occurs despite Buddhist philosophy explicitly delineating both dimensions—*Saṅkhata-dhātu* (the conditioned) and *Asaṅkhata-dhātu* (the unconditioned)—and further specifying that *Asaṅkhata-dhātu* is a necessary condition for the liberation from *Saṅkhata-dhātu*.

In addition to identifying the origins of these conceptual paradoxes, this article presents a novel integration by linking the second postulate of relativity—the invariance—with the dimension of *Asaṅkhata-dhātu*, countering previous literature that solely associates Buddhist philosophy with the first postulate. Concurrently, the author introduces the preliminary conceptual frameworks of the "Reference Frame of Becoming" and the "Reference Frame of Being" to demonstrate that the

perception of the variant fundamentally necessitates a relative reference to the invariant. Ultimately, this article affirms that both the Theory of Relativity and Buddhist philosophy incorporate the dimension of invariance within their respective paradigms, rather than being confined solely to the dimension of variance.

Keywords: Relativity, Relativism, Category Mistake, Invariance, Asaṅkhata-dhātu

1. บทนำ

ในรอบหลายทศวรรษที่ผ่านมา กระแสการเชื่อมโยงพุทธปรัชญากับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการนำหลักอทิปปัจจยตาหรือกฎแห่งความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยไปเชื่อมโยงกับทฤษฎีสัมพัทธภาพในทางฟิสิกส์ของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์

หนึ่งในวรรณกรรมสำคัญของกระแสดังกล่าวคือ หนังสือ *The Tao of Physics*¹ ซึ่งได้เชื่อมโยงทฤษฎีสัมพัทธภาพและกลศาสตร์ควอนตัมเข้ากับหลักเหตุปัจจัยในอทิปปัจจยตาและความว่างของสุญญตา โดยพยายามอธิบายว่า สรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์กันเป็นองค์รวม พร้อมทั้งสรุปว่าแท้จริงแล้วศาสนาตะวันออกไม่ว่าจะเป็นเต๋า ฮินดู หรือ พุทธ เมื่อถึงที่สุดแล้วล้วนมีเป้าหมายเป็นสิ่งเดียวกัน แนวคิดดังกล่าวยังได้วิพากษ์กระบวนการทัศน์แบบแยกส่วนของปรัชญาตะวันตกว่า เป็นรากฐานของปัญหาความแตกแยกทางสังคมในปัจจุบัน

อิทธิพลจากหนังสือ *The Tao of Physics* ได้ส่งผลมาถึงงานวิชาการของไทย โดยวรรณกรรมที่มีชื่อเสียง อาทิ พุทธธรรม ควอนตัม สัมพัทธภาพ² ได้ทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงพุทธปรัชญากับฟิสิกส์ใหม่ โดยเน้นหนักไปที่สัมพัทธภาพของเหตุปัจจัยกับอทิปปัจจยตาและเชื่อมโยงไปถึงกลศาสตร์ควอนตัม เพื่ออธิบายเรื่องความว่างและหลักอนัตตา ซึ่งถือเป็นงานบุกเบิกที่สำคัญที่เชื่อมโยงพุทธปรัชญาเข้ากับฟิสิกส์ในวงการวิชาการของไทย รวมถึงหนังสือระดับบุคคลทั่วไป อาทิ ไอน์สไตน์พบพระพุทเจ้าเห็น³ ที่พยายามเชื่อมโยงหลักอทิปปัจจยตาเข้ากับทฤษฎีสัมพัทธภาพเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีข้อสังเกตเชิงวิพากษ์ที่สำคัญยิ่งต่อมโนทัศน์ในกระแสดังกล่าว กล่าวคือ โครงสร้างที่แท้จริงของทฤษฎีสัมพัทธภาพนั้น อธิบายถึงปริภูมิเวลา (Spacetime) ที่สามารถแปรผันหรือยืดหดได้ (Variance) โดยจำเป็นต้องอ้างอิงสัมพัทธ์กับค่าสัมบูรณ์ของความเร็วแสงอันเป็นสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน (Invariance) เสมอ ทว่า วรรณกรรมในอดีตกลับมุ่งเน้นอธิบายเพียงมิติของสิ่งที่แปรเปลี่ยนเพียงด้านเดียว แล้วนำมิตินี้ไปเทียบเคียงกับหลักไตรลักษณ์ในพุทธปรัชญา จนนำไปสู่การด่วนสรุปว่า พุทธปรัชญามีเพียงมิติของการแปรเปลี่ยน และปฏิเสธสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนอย่าง

¹ Fritjof Capra, *The Tao of Physics: An Exploration of the Parallels between Modern Physics and Eastern Mysticism* (Berkeley: Shambhala, 1975).

² วัชร งามจิตรเจริญ, *พุทธธรรม ควอนตัม สัมพัทธภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (นนทบุรี: กรีน ปัญญาญาณ, 2558).

³ สม สุจิรา, *ไอน์สไตน์พบพระพุทเจ้าเห็น เล่ม 1*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550).

สิ้นเชิง การตีความเช่นนี้ถือเป็นการละเลยความสำคัญของสัจพจน์ข้อที่ 2 (ค่าคงที่ของความเร็วแสง) ของทฤษฎีสัมพัทธภาพอย่างมีนัยสำคัญ ช่องว่างในวรรณกรรม เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการนำเสนอศาสตร์มาเชื่อมโยงกันอย่างผิดพลาด จนทำให้พุทธปรัชญาและวิทยาศาสตร์ถูกบิดเบือนไปสู่แนวคิดแบบสัมพัทธนิยม

บทความวิชาการชิ้นนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต่อมโนทัศน์ดังกล่าว โดยสืบสาวตั้งแต่รากฐานความเข้าใจทฤษฎีสัมพัทธภาพที่คลาดเคลื่อน ไปจนถึงผลกระทบจากการนำไปเชื่อมโยงกับพุทธปรัชญาเพียงด้านเดียว เพื่อชี้ให้เห็นและยืนยันว่า แท้จริงแล้วทั้งทฤษฎีสัมพัทธภาพและพุทธปรัชญา มิได้อธิบายเพียงกระบวนการแห่งการแปรเปลี่ยน (Becoming/Variance) เท่านั้น หากแต่ยังมีสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน (Being / Invariance) อยู่ในสมการร่วมด้วยเสมอ

ทั้งนี้ บทความชิ้นนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนจึงจำกัดขอบเขตการนำเสนอไว้เฉพาะการวิเคราะห์ปัญหาความเข้าใจทฤษฎีสัมพัทธภาพที่คลาดเคลื่อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อวรรณกรรมพุทธปรัชญา-วิทยาศาสตร์เท่านั้น โดยจะไม่ก้าวล่วงไปถึงประเด็นข้อถกเถียงเชิงอภิปรายระหว่างฝ่ายสัจนิยมและอสังขนิยม หรือการอภิปรายเพื่อป้องกันข้อกล่าวหาเรื่องลัทธิสัจนิยมและอสังขนิยม เนื่องจากเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนและได้มีการอธิบายรายละเอียดไว้ในวิทยานิพนธ์แล้ว ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตของบทความนี้

2. ทฤษฎีสัมพัทธภาพกับความสำคัญแห่งความไม่แปรเปลี่ยน (Invariance)

ทฤษฎีสัมพัทธภาพ (Theory of Relativity) ซึ่งนำเสนอโดย อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein, 1879–1955) มิได้เป็นเพียงทฤษฎีทางฟิสิกส์ที่อธิบายปรากฏการณ์เคลื่อนที่เท่านั้น แต่ยังถือเป็นการปฏิวัติกระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจโครงสร้างของความจริง โดยเปลี่ยนจากแนวคิดก่อนหน้านี้ของนิวตันที่ยึดถือว่างและเวลาเป็นสิ่งสมบูรณ์ (Absolute Space and Time) ในทุกกรอบอ้างอิง ไปสู่มุมมองใหม่ที่ยึดถือความเร็วแสงเป็นค่าสัมบูรณ์เพียงหนึ่งเดียว ส่งผลให้ที่ว่างและเวลาสมบูรณ์ของนิวตันต้องกลายเป็นสิ่งสัมพัทธ์ที่แปรเปลี่ยนไปตามแต่ละกรอบอ้างอิง ซึ่งถูกเรียกรวมว่าปริภูมิเวลา (Spacetime)

2.1 สัมพัทธภาพและกรอบอ้างอิง

ในทางฟิสิกส์ การระบุตำแหน่งจำเป็นต้องอาศัยกรอบอ้างอิง (Frame of Reference) ซึ่งหมายถึงระบบพิกัดที่ผู้สังเกตใช้ในการวัดค่าตำแหน่งและเวลาของเหตุการณ์หนึ่ง ๆ โดยความเข้าใจเรื่องกรอบอ้างอิงนี้มีพัฒนาการสำคัญ 2 ยุคสมัย ดังนี้

1) ยุคสัมพัทธภาพแบบคลาสสิก (Galilean Relativity/Classical Relativity)

สัมพัทธภาพคลาสสิกของนิวตันและกาลิเลโอมีหลักการพื้นฐานว่า กฎทางกลศาสตร์ต้องเหมือนกันในทุกกรอบอ้างอิงเฉื่อย⁴ กรอบอ้างอิงเฉื่อย (Inertial Frames) หรือกรอบอ้างอิงที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วคงที่ โดยผู้สังเกตสามารถอ้างอิงเปรียบเทียบความเร็วระหว่างกันได้ อย่างไรก็ตามเพื่อมิให้มาตรวัดในจักรวาลเกิดความคลาดเคลื่อน นิวตันได้ตั้งสมมติฐานเพื่อเป็นมาตรวัดสากลขึ้นมา 2 อย่าง ได้แก่ ที่ว่างสัมบูรณ์ (Absolute Space) ที่ทำหน้าที่เสมือนเวทีพิกัดสัมบูรณ์ของจักรวาล และ เวลาสัมบูรณ์ (Absolute Time) ที่ทำหน้าที่เสมือนนาฬิกากลางที่เดินด้วยจังหวะคงที่เท่ากันทั้งจักรวาล

จากข้อสมมติทั้งสองนี้ ที่ว่างและเวลาจะถูกล็อกให้เป็นค่าสากลที่ตายตัว เช่น ไม่บรรทัดความยาว 1 เมตร หรือเวลา 1 วินาที ย่อมมีค่าเท่าเดิมเสมอ ไม่ว่าผู้สังเกตจะอยู่นิ่งหรือเคลื่อนที่เร็วเพียงใด ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามสมการ $v = \frac{s}{t}$ เมื่อระยะทาง (s) และเวลา (t) เป็นตัวแปรที่มีมาตรวัดสัมบูรณ์ตายตัว สิ่งที่แปรเปลี่ยน (Variance) จึงไปตกอยู่ที่ความเร็ว (v) ซึ่งจะแปรผันและสัมพันธ์ไปตามกรอบอ้างอิงของผู้สังเกตแต่ละคนที่กำลังเคลื่อนที่ด้วยความเร็วต่างกัน

ตัวอย่างเช่น หากเราอยู่บนรถไฟที่กำลังวิ่งด้วยความเร็ว 100 กม./ชม. แล้วโยนลูกบอลด้วยความเร็ว 10 กม./ชม. ไปในทิศทางเดียวกับรถไฟ คนบนรถไฟจะเห็นลูกบอลมีความเร็ว 10 กม./ชม. แต่คนที่ยืนอยู่บนขานชาลาจะเห็นลูกบอลมีความเร็ว 110 กม./ชม. ความเร็ว (v) จึงแปรเปลี่ยนไปตามมุมมองของผู้สังเกต แต่นิวตันเชื่อว่าเครื่องมือวัดของทั้งสองกลุ่มยังคงเท่ากันทุกประการ เพราะต่างก็อิงอยู่กับค่าอ้างอิงของจักรวาลคือที่ว่างและเวลาสัมบูรณ์

2) ยุคสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์ (Modern Relativity)

จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นเมื่อสมการแม่เหล็กไฟฟ้าของแมกซ์เวลล์ (Maxwell's Equations) นำไปสู่ข้อสรุปทางทฤษฎีที่ว่า แสงมีความเร็วคงที่เสมอเมื่อเทียบกับผู้สังเกตทุกคน

⁴ Isaac Newton, *The Principia: Mathematical Principles of Natural Philosophy*, trans. Andrew Motte (New York: Daniel Adee, 1846), 77–82.

ซึ่งขัดแย้งกับสามัญสำนึกแบบคลาสสิกที่มองว่าความเร็วต้องเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงสัมพัทธ์กันได้ เพื่อแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ทางฟิสิกส์นี้ ในปี ค.ศ. 1905 ไอน์สไตน์จึงได้นำเสนอทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ ผ่านบทความ On the Electrodynamics of Moving Bodies โดยวางรากฐานใหม่ให้กับฟิสิกส์ด้วยสองข้อ 2 ประการที่ทำงานควบคู่กัน ดังนี้

สัจพจน์ข้อที่ 1 หลักสัมพัทธภาพ (The Principle of Relativity)

กฎทางฟิสิกส์ทั้งปวงต้องมีรูปแบบเดียวกันในทุกกรอบอ้างอิงเฉื่อย⁵ สัจพจน์ข้อนี้แม้จะคล้ายคลึงกับหลักสัมพัทธภาพคลาสสิกของกาลิเลโอและนิวตัน แต่ความแตกต่างที่สำคัญที่สุด คือ ไอน์สไตน์ได้ทำการปฏิเสธการมีอยู่ของที่ว่างสัมบูรณ์และเวลาสัมบูรณ์ทิ้งไปโดยสิ้นเชิง ไอน์สไตน์ชี้ให้เห็นว่าจักรวาลนี้ไม่มีที่ว่างสัมบูรณ์และเวลาสัมบูรณ์ ทุกกรอบอ้างอิงเฉื่อยมีสถานะเท่าเทียมกัน และเป็นความจริงเหมือนกัน โดยไม่มีกรอบอ้างอิงใดมีความพิเศษเหนือกว่ากัน ทุกกรอบอ้างอิงจึงต้องเปรียบเทียบสัมพัทธ์กันเองอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น หากผู้สังเกต A ยืนนิ่งอยู่บนขานชาลา แล้วเห็นผู้สังเกต B นั่งอยู่บนรถไฟที่วิ่งด้วยความเร็วคงที่ ผู้สังเกต B ก็สามารถกล่าวอ้างได้ว่าตนเองหยุดนิ่ง และเห็นผู้สังเกต A พร้อมทั้งขานชาลาและโลกทั้งใบ กำลังเคลื่อนที่ถอยหลังไป ทั้งสองคนมีความถูกต้องเท่าเทียมกัน เพราะกฎทางฟิสิกส์จะให้ผลลัพธ์เหมือนกันทุกประการในทั้งสองกรอบอ้างอิง

อย่างไรก็ตาม ต่อมาเกิดการค้นพบเรื่องความเร็วของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า โดยพบว่าแสงมีความเร็วคงที่เสมอ ไม่ว่าผู้สังเกตจะเคลื่อนที่ด้วยความเร็วเท่าใด ซึ่งขัดกับความรู้เดิมที่คิดว่าความเร็วเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง เพื่อแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ทางฟิสิกส์นี้ ไอน์สไตน์จึงจำเป็นต้องยอมรับพฤติกรรมที่ประหลาดของแสง และตั้งเป็นสัจพจน์ข้อที่ 2 โดยให้ทำงานควบคู่ไปกับสัจพจน์ข้อที่ 1 ซึ่งนี่คือเรื่องที่สำคัญยิ่งของทฤษฎีสัมพัทธภาพ

สัจพจน์ข้อที่ 2 หลักความคงที่ของความเร็วแสง (The Principle of the Constancy of the Speed of Light)

สัจพจน์นี้ถือว่าความเร็วของแสงในสุญญากาศมีค่าคงที่เสมอ ($c \approx 300,000$ กิโลเมตร/วินาที) สำหรับผู้สังเกตทุกคน ไม่ว่าผู้สังเกตหรือแหล่งกำเนิดแสงจะเคลื่อนที่ด้วยความเร็วเท่าใด

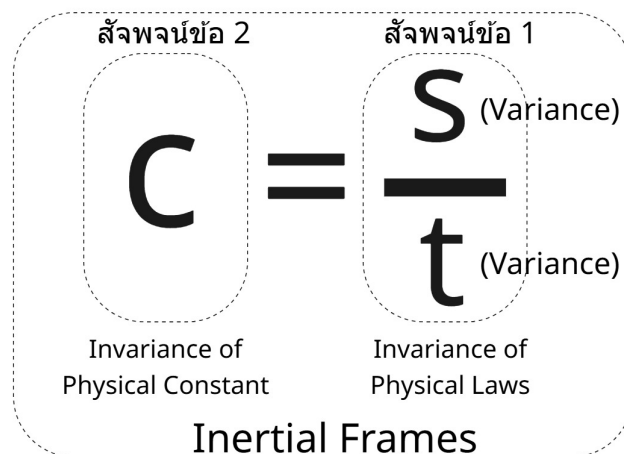
⁵ Albert Einstein, "On the Electrodynamics of Moving Bodies," in *The Principle of Relativity: A Collection of Original Memoirs on the Special and General Theory of Relativity*, trans. W. Perrett and G. B. Jeffery (New York: Dover Publications, 1923), 37.

ก็ตาม⁶ เช่น เรายูอยู่บนยานอวกาศที่เร็ว 100,000 กม./วินาที แล้วเปิดไฟฉายส่องไปข้างหน้า คนที่ยืนดูอยู่ข้างนอกจะเห็นลำแสงไฟฉายที่เร็ว $\approx 300,000$ กม./วินาที เท่าเดิม (ไม่ใช่ $100,000 + 300,000$) ซึ่งสังพจน์ข้อที่ 2 นี้ นับเป็นหัวใจสำคัญของทฤษฎีสัมพัทธภาพที่รักษาสถานะของสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนเอาไว้

2.2 ความเปลี่ยนแปลงของปริภูมิเวลาเพื่อรักษาค่าคงที่ของความเร็วแสง

สังพจน์ทั้ง 2 ข้อของไอน์สไตน์สันคลอนรากฐานของฟิสิกส์คลาสสิกอย่างมาก⁷ คือ เพื่อรักษความเร็วแสง (c) ให้เป็นค่าคงที่ (Constant/Invariance) เพียงหนึ่งเดียว ทำให้ที่ว่างและเวลาที่เคยถูกเชื่อว่าเป็นมาตรวัดสมบูรณ์ในยุคนิวตันสูญเสียสถานะความสมบูรณ์ไป ตามสมการ เมื่อความเร็ว (v) ถูกแทนที่ด้วยความเร็วแสง (c) ซึ่งเป็นค่าคงที่ที่ไม่แปรเปลี่ยน (Invariance) สิ่งที่ต้องยืดหดและแปรเปลี่ยน (Variance) ไปตามกรอบอ้างอิงของผู้สังเกตจึงกลายเป็นระยะทาง (s) และเวลา (t)

ทั้งนี้สังพจน์ทั้ง 2 ข้อ ต่างก็มีค่าคงที่ที่ทำหน้าที่แตกต่างกัน ซึ่งจะไม่ลงรายละเอียดในบทความนี้ โดยผู้เขียนได้สรุปโครงสร้างสมการให้เห็นว่าค่าคงที่มีความสัมพันธ์เชิงสัมพัทธ์กับค่าที่แปรเปลี่ยน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่าง Invariance และ Variance ในทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ

⁶ Ibid., 38.

⁷ ในทางฟิสิกส์ ทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์มิได้ลบล้างกฎกลศาสตร์ของนิวตันโดยสิ้นเชิง หากแต่ลดสถานะทฤษฎีของนิวตันให้เป็นเพียง กรณีเฉพาะในขีดจำกัดความเร็วต่ำกว่าความเร็วแสงมากๆ ทำให้การยืดหดของปริภูมิเวลามีค่าน้อยจนไม่อาจสังเกตได้ กฎของนิวตันจึงยังคงใช้งานได้ดีในชีวิตประจำวัน

ตัวอย่างเช่น หากมีไม้บรรทัดยาว 1 เมตร และนาฬิกา 1 เรือน อยู่บนยานอวกาศที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูงเข้าใกล้ความเร็วแสง ผู้สังเกตที่ยืนอยู่บนโลกจะมองเห็นไม้บรรทัดบนยานอวกาศนั้นหดสั้นลงจนไม่ถึง 1 เมตร (Length Contraction) และมองเห็นนาฬิกาบนยานอวกาศนั้นเดินช้าลง จน 1 วินาทีมีระยะเวลายาวนานขึ้น (Time Dilation) การที่ปริภูมิเวลายืดหดได้นี้ไม่ใช่ภาพลวงตา แต่เป็นความจริงสำหรับกรอบอ้างอิงนั้น ๆ ซึ่งปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นก็เพื่อรักษาเงื่อนไขสูงสุดเพียงประการเดียวนั่นคือการรักษาความเร็วของแสงให้คงที่นั่นเอง

การเปลี่ยนค่าสัมบูรณ์เดิมจากที่ว่างและเวลาของนิวตันมาเป็นค่าคงที่ของแสงนี้ โรเบิร์ต ดิซัลเล (Robert DiSalle) กล่าวสรุปไว้ว่า โดยแท้จริงแล้วพัฒนาการของฟิสิกส์ คือการค้นหาลักษณะใดคือสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนที่เป็นค่าคงที่แท้จริงเพื่อแยกแยะออกจากสิ่งที่แปรเปลี่ยน⁸ สิ่งนี้สอดคล้องกับพุทธปรัชญาที่ยอมรับเรื่องสิ่งแปรเปลี่ยนตามหลักอทิปปัจจยตา (สังขตธาตุ) แต่ก็กล่าวถึงสิ่งที่เป็นอสังขตธาตุที่เป็นสิ่งคงที่ไม่แปรเปลี่ยนไว้ด้วยเช่นกัน

ดังนั้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทฤษฎีสัมพัทธภาพประกอบด้วยสัจพจน์ทั้ง 2 ข้อ และไอน์สไตน์ให้ความสำคัญกับสัจพจน์ข้อ 2 ที่เป็นสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนอย่างมาก แต่ปัญหาคือการนำสัจพจน์ของไอน์สไตน์มาเพียงแค่ด้านเดียวแล้วเชื่อมโยงเข้ากับพุทธปรัชญาแบบคลาดเคลื่อนอย่างไรรก็ตามบทความนี้มุ่งชี้ให้เห็นถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการเชื่อมโยงทฤษฎีสัมพัทธภาพกับพุทธปรัชญา ซึ่งใช้ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษก็เพียงพอ จึงไม่รวมถึงทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไปและทฤษฎีควอนตัมซึ่งอยู่นอกเหนือจุดประสงค์ของบทความนี้

3. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ในการศึกษาวิเคราะห์หมโนทัศน์ระหว่างทฤษฎีสัมพัทธภาพและพุทธปรัชญา ผู้เขียนได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประการสำคัญ โดย 2 ประการแรก คือ การชี้ให้เห็นถึงความคลาดเคลื่อนของหมโนทัศน์ในอดีต และ ประการสุดท้าย คือ การบูรณาการเพื่อสร้างกรอบแนวคิดใหม่ ดังนี้

- 1) การชี้ให้เห็นรอยโหว่ในวรรณกรรม ที่มักให้น้ำหนักกับกระบวนการแปรเปลี่ยนในสัจพจน์ข้อที่ 1 แต่ละเลยมิติสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนในสัจพจน์ข้อที่ 2

⁸ Robert DiSalle, *Understanding Space-Time: The Philosophical Development of Physics from Newton to Einstein* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 3–5.

2) การสะสางความสับสนทางมโนทัศน์ ที่นำทฤษฎีสัมพัทธภาพไปปะปนกับแนวคิดสัมพัทธนิยม จนส่งผลให้เกิดการตีความพุทธปรัชญาที่คลาดเคลื่อน

3) การบูรณาการมโนทัศน์กรอบอ้างอิงแห่งอสังขตธาตุ โดยการเชื่อมโยงคุณสมบัติของสังขันธ์ข้อที่ 2 เข้ากับอสังขตธาตุในพุทธปรัชญา

เพื่อขยายความองค์ความรู้ใหม่ทั้ง 3 ประการนี้ ผู้เขียนจะขออธิบายรายละเอียดเป็นลำดับต่อไป

3.1 การค้นพบความคลาดเคลื่อนในการตีความสัมพัทธภาพเชื่อมโยงกับพุทธปรัชญา

จากวรรณกรรมที่เชื่อมโยงทฤษฎีสัมพัทธภาพกับพุทธปรัชญา ผู้เขียนพบปัญหาการตีความที่คลาดเคลื่อนทางมโนทัศน์บางประการ โดยเฉพาะการสรุปว่าทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์สอดคล้องกับหลักอิติปัจจยตาในมิติสิ่งที่แปรเปลี่ยนเพียงมิติเดียว แล้วด่วนสรุปไปว่าพุทธปรัชญาปฏิเสธสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนทั้งหมด ซึ่งเป็นการมองพุทธปรัชญาเพียงด้านเดียว คือด้านของสิ่งที่แปรเปลี่ยน (สังขตธาตุ) โดยละทิ้งสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน (อสังขตธาตุ) ออกจากสมการอย่างสิ้นเชิง การตีความในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในหลายวรรณกรรม โดยเฉพาะหนังสือ Tao of Physics ของ Capra ที่ได้เชื่อมโยงทฤษฎีสัมพัทธภาพว่า สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์กันเพียงด้านเดียวเข้ากับเรื่องความไม่แน่นอนในทฤษฎีควอนตัม รวมเข้ากับหลักความสัมพันธ์กันของเหตุปัจจัยในหลักอิติปัจจยตาของพุทธปรัชญา แล้วผสมเข้ากับแนวคิดแบบเอกนิยม (Monism) หรือแนวคิดองค์รวม (Holism) ของปรัชญาตะวันออกสายอื่น จนนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า สุดท้ายแล้วการเข้าถึงสัจธรรมคือ การเข้าใจว่าสรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์กันและศาสนาต่าง ๆ ล้วนมีเป้าหมายที่ไม่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตามในทางพุทธปรัชญา แม้จะมีเรื่องความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยในอิติปัจจยตา แต่การบรรลุมรรคของพุทธปรัชญาเน้นเรื่องการออกจากระบบของเหตุปัจจัย ไม่ใช่เพียงการเข้าใจความสัมพันธ์ของระบบเหตุปัจจัย ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแยกแยะ (วิภาษวาท) ออกเป็นสองส่วนอย่างชัดเจน โดยส่วนแรกเป็นเรื่องของการอธิบายระบบของสังขตธาตุที่แปรเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย และส่วนที่สองคือ การมีอยู่ของอสังขตธาตุที่ไม่แปรเปลี่ยนและไม่ประกอบด้วยเหตุปัจจัย โดยมีเป้าหมายเพื่อการหลุดพ้นออกจากระบบวัฏฏะของสังขตธาตุนั่นเอง

ดังนั้น การตีความที่มองว่าสัจธรรมสูงสุดเป็นเพียงมิติแห่งความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง หรือการเข้าใจไปว่าสรรพสิ่งเป็นองค์รวมตามกรอบปรัชญาอื่น ย่อมส่งผลให้เป้าหมายเรื่องการหลุดพ้นในพุทธปรัชญาคลาดเคลื่อนไป

ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า รากฐานของมโนทัศน์นี้มาจากคำอธิบายในคัมภีร์ชั้นหลังที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบอสารัตถนิยม (Anti-essentialism) ที่ปฏิเสธการมีอยู่ของสภาวะ (Substance) ทางภววิทยา⁹ ทั้งหมด แล้วจึงตีความลดทอนสถานะของอสังขตธาตุให้เป็นเพียงสภาวะ (State) ทั้งสิ้น (ทั้งนี้ประเด็นข้อโต้แย้งเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดอสารัตถนิยมและอสารัตถนิยม ผู้เขียนจะไม่ลงรายละเอียดในบทความนี้ โดยบทความนี้จำกัดขอบเขตเพียงเพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาและสาเหตุของการเชื่อมโยงทฤษฎีสัมพัทธภาพกับพุทธปรัชญาที่คลาดเคลื่อนเท่านั้น)

3.2 การสะสางความสับสนทางมโนทัศน์ระหว่างสัมพัทธนิยมและทฤษฎีสัมพัทธภาพ

ประเด็นนี้ผู้เขียนจะแยกวิเคราะห์มโนทัศน์ทางฟิสิกส์และปรัชญาที่มีความสับสน ก่อนจะนำไปเชื่อมโยงกับพุทธปรัชญา ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า การตีความทฤษฎีสัมพัทธภาพคลาดเคลื่อนจนกลายเป็นมโนทัศน์แบบสัมพัทธนิยม เป็นผลต่อเนื่องมาจากการคิดแบบอสารัตถนิยมที่เชื่อว่าสิ่งสัมบูรณ์ที่ไม่แปรเปลี่ยนไม่มีอยู่จริง ทุกสิ่งล้วนเป็นเพียงสิ่งสัมพัทธ์ที่แปรเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย จากนั้นจึงด่วนสรุปว่า ทฤษฎีสัมพัทธภาพทางวิทยาศาสตร์นั้นสอดคล้องกับหลักอนัตตาและอทิปปัจจยตาในพุทธปรัชญาที่ปฏิเสธสารัตถะที่เป็นสิ่งสัมบูรณ์ไม่แปรเปลี่ยน

ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า การอ้างอิงทฤษฎีสัมพัทธภาพของนักวิชาการกลุ่มอสารัตถนิยมนั้นเป็นความย้อนแย้งในตัวเอง (Self-Contradiction) และเข้าข่ายตรรกะวิบัติจากการตัดตอนข้อความ (Fallacy of Accent)¹⁰ เนื่องจากได้หยิบยกเฉพาะสิ่งที่แปรเปลี่ยน (สัจพจน์ข้อที่ 1) เพื่อมาสนับสนุนแนวคิดฝ่ายอสารัตถนิยมของตน แต่กลับละเว้นสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน (สัจพจน์ข้อที่ 2) ซึ่งเป็นค่าคงที่สัมบูรณ์ออกจากสมการทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ปรากฏการณ์แปรเปลี่ยนที่บิดโค้งและยืดหดได้ของปริภูมิเวลา จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อถูกควบคุมด้วยค่าคงที่สัมบูรณ์ที่ไม่แปรเปลี่ยนเท่านั้น

⁹ ภววิทยา (Ontology) คือการศึกษาที่ว่าด้วยธรรมชาติของความจริงหรือสิ่งที่ดำรงอยู่จริง โดยมุ่งหาคำตอบว่าสรรพสิ่งคืออะไรและมีสถานะทางตัวตนอย่างไร

¹⁰ Irving M. Copi, Carl Cohen, and Kenneth MacMahon, *Introduction to Logic*, 14th ed. (Harlow: Pearson Education Limited, 2014), 150-151.

ดังนั้น การที่ฝ่ายอสารัตถนิยมดึงเอาเฉพาะปรากฏการณ์ความแปรเปลี่ยนของปริภูมิเวลา ซึ่งเป็นสิ่งสัมพัทธ์ มาใช้ปฏิเสธการมีอยู่ของสิ่งสมบูรณ์จนกลายเป็นสัมพัทธนิยม จึงเป็นการทำลายโครงสร้างสมการของทฤษฎีสัมพัทธภาพที่ตนเองยกขึ้นมาอ้างเสียเอง เพราะหากปราศจากสัจพจน์ข้อที่ 2 เรื่องค่าคงที่สมบูรณ์แล้ว ทฤษฎีสัมพัทธภาพก็ไม่อาจมีขึ้นมาได้ตั้งแต่แรก

เพื่อแก้ไขความสับสนที่นำมาสู่ความย้อนแย้งนี้ ผู้เขียนขอจำแนกความแตกต่างของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 คำ ดังนี้

(ก) Relation (ความสัมพันธ์): คือ ระบบของความสัมพันธ์กันระหว่าง A ที่เป็นเหตุปัจจัยต่อ B ความสัมพันธ์ที่ทำหน้าที่ระบุนความเชื่อมโยงของชุดข้อมูล¹¹ ซึ่งหมายถึงความจริงในธรรมชาติ สิ่งต่าง ๆ ดำรงอยู่โดยเป็นปัจจัยที่อิงอาศัยกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางภววิทยา (Ontological Relation)

(ข) Relativism (สัมพัทธนิยม): คือแนวคิดที่ปฏิเสธความจริงสมบูรณ์ โดยมองว่าความจริงเป็นเพียงสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบทส่วนบุคคลหรือสังคม¹² ที่เน้นการนำไปใช้ได้ แนวคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism) โดยในผลงานเรื่อง Pragmatism ของ วิลเลียม เจมส์ (William James) ที่ระบุว่า “ความจริงไม่ใช่สิ่งคงที่ที่รอการค้นพบ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับแนวคิดเมื่อแนวคิดนั้นสามารถนำไปปฏิบัติหรือช่วยให้เราจัดการกับประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ”¹³ หรือเป็นความจริงตามข้อตกลงของบริบททางวัฒนธรรมและสังคมตามทัศนะของ ริชาร์ด รอร์ตี้ (Richard Rorty) ที่ระบุว่าความจริงถูกกำหนดตามบริบทของภาษาและข้อตกลงทางสังคม ไม่ใช่สิ่งที่สะท้อนความเป็นจริง¹⁴

ตัวอย่างเช่น นักดนตรีที่ใช้เวลาเชิงอัตวิสัย คือ มีการยืดจังหวะให้ช้าลงเพื่อดึงอารมณ์เศร้า หรือเร่งจังหวะให้เร็วขึ้นเพื่อสร้างความตื่นเต้น แล้วผลลัพธ์คือ คนดูเกิดอารมณ์ร่วมและประทับใจ ในทัศนะของเจมส์ การบิดเวลานี้ถือเป็นความจริง เพราะมันใช้ได้ (It works) หรือเวลาแบบที่ใช้เกณฑ์สังคมกำหนดขึ้นมา เช่น คำว่า หนึ่งทุ่ม (19:00 น.) เป็นความจริงสำหรับคนในกรุงเทพฯ แต่เป็นความเท็จสำหรับคนในลอนดอน (ซึ่งเป็นเวลาเที่ยงวัน) หรือคำว่า เช้า ของเกษตรกรอาจหมายถึงตี 5 แต่คำว่าเช้าของคนเมืองอาจหมายถึง 8 โมง ความจริงข้อนี้จึงผูกติดอยู่

¹¹ Simon Blackburn, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Second edition (Oxford: Oxford University Press, 2005), s.v. “Relation.”

¹² Ibid., s.v. “Relativism.”

¹³ William James, *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking* (New York: Longmans, Green and Co., 1907), 222.

¹⁴ Richard Rorty, *Contingency, irony, and solidarity* (New York: Cambridge University Press, 1989), 5.

กับบริบทของพื้นที่และวัฒนธรรมซึ่งเป็นความจริงแบบรอร์ดี ซึ่งอยู่บนฐานคิดที่ว่าไม่มีความจริงแท้ อยู่จริงเพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ ทุกสิ่งที่ใช้ได้ถือว่าเป็นความจริง

เมื่อมองทัศนแบบสัมพัทธนิยมดังกล่าวถูกนำมาเชื่อมโยงกับการอธิบายอทิปปัจจยตา ในพุทธปรัชญา จึงนำไปสู่การตีความแบบแนวคิดอสารัตถนิยมว่า พุทธปรัชญายอมรับเฉพาะสิ่งที่เปลี่ยนแปลงในขั้น 5 เท่านั้น โดยปฏิเสธสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงทั้งหมด แล้วตีความว่าอสังขตธาตุ เป็นเพียงสภาวะทางจิตวิทยาเท่านั้น การตีความเช่นนี้จึงเป็นการทำให้พุทธปรัชญาเป็นสัมพัทธนิยม อย่างเต็มตัว

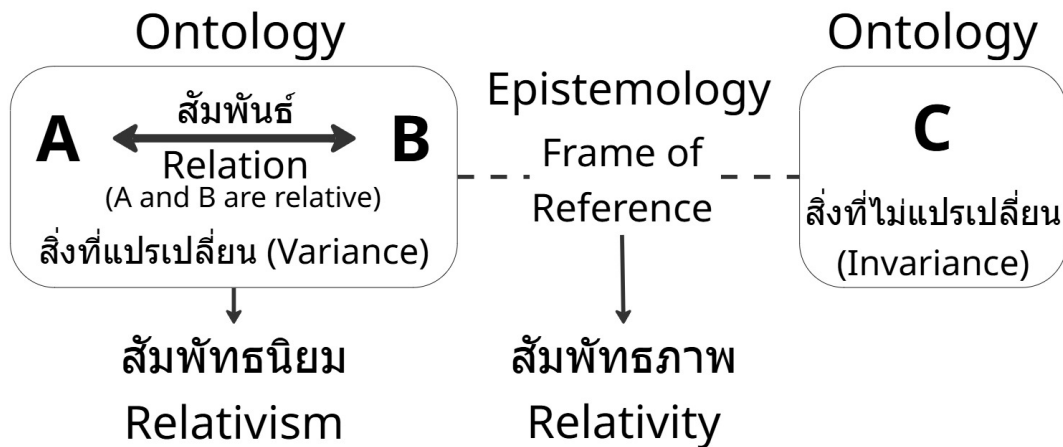
(ค) Relativity (ทฤษฎีสัมพัทธภาพ): คือ ระเบียบวิธีทางฟิสิกส์ที่วางอยู่บนสัจพจน์ว่า ความเร็วแสงในอวกาศเป็นค่าคงที่สำหรับผู้สังเกตทุกคน¹⁵ ซึ่งเป็นจุดอ้างอิงคงที่ทางฟิสิกส์ภายใต้ กรอบอ้างอิงเฉื่อย จึงเป็นวิธีการที่เรารับรู้ วัดค่า หรือทำความเข้าใจความจริง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่อง ทางญาณวิทยา (Epistemology)¹⁶ ไม่ใช่เรื่องทางภววิทยาโดยตรง

ความสับสนที่เกิดขึ้นนั้น มีรากฐานมาจากการจัดประเภทผิดพลาด ระหว่างมิติทางภว วิทยากับญาณวิทยา อันเนื่องมาจากความกำกวมของคำว่า Relative ที่ทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์ ขยายคำนาม เพื่ออธิบายลักษณะที่สิ่งหนึ่งอิงอาศัยอยู่กับอีกสิ่งหนึ่ง ไปใช้ปะปนกับระเบียบวิธีทาง วิทยาศาสตร์ กล่าวคือ มโนทัศน์เรื่องความสัมพันธ์ (Relation) ในหลักอทิปปัจจยตานี้ มีสถานะ เป็นคำอธิบายทางภววิทยา ที่ว่าด้วยสภาวะการอิงอาศัยกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่งในฐานะความจริง ทางธรรมชาติ ในขณะที่ทฤษฎีสัมพัทธภาพ (Relativity) ในทางวิทยาศาสตร์ มีสถานะเป็นคำอธิบาย ทางญาณวิทยา ที่ว่าด้วยวิธีการรับรู้หรือการวัดค่าความจริง ซึ่งต้องอิงอยู่กับกรอบอ้างอิงซึ่งต้อง สัมพัทธ์กับค่าคงที่เท่านั้น ซึ่งไอน์สไตน์อ้างอิงกับค่าคงที่ของความเร็วแสง¹⁷ แต่การจัดประเภทผิด พลาดโดยไม่แยกแยะมิติทั้งสองนี้ออกจากกัน ทำให้นักคิดบางกลุ่มนำข้อค้นพบทางญาณวิทยา ที่ว่าการวัดค่าสิ่งต่างๆ ล้วนเป็นเรื่องสัมพัทธ์ ไปปะปนกับเรื่องทางภววิทยา จนกลายเป็นแนวคิด สัมพัทธนิยมที่ปฏิเสธความจริงสัมบูรณ์ ดังแสดงในภาพนี้

¹⁵ Simon Blackburn, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, s.v. "Relativity."

¹⁶ ญาณวิทยา (Epistemology) คือการศึกษาที่ว่าด้วย ขอบเขตและกระบวนการเข้าถึงความรู้ โดยมุ่งหาคำตอบว่า เรารู้ความจริงนั้นได้อย่างไร หรือเราใช้เครื่องมือและกรอบอ้างอิงใดในการวัดค่าและรับรู้ความจริงนั้น

¹⁷ การวัดค่าแบบสัมพัทธ์ทั่วไป (เช่น ความขึ้นสัมพัทธ์) เป็นเพียงการเปรียบเทียบโดยสัมพัทธ์กับสิ่งที่แปรผัน (Variance) แต่ ทฤษฎีสัมพัทธภาพในทางฟิสิกส์นั้น มีความรัดกุมกว่าเนื่องจากต้องอิงอยู่กับสัจพจน์ที่เป็นค่าคงที่สัมบูรณ์ (Invariance) เป็นฐานในการอ้างอิงเสมอ

ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงการจัดประเภทผิดพลาด
ที่เกิดจากการปะปนระหว่างความสัมพันธ์ทางภววิทยากับญาณวิทยา

จากภาพจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์เป็นเรื่องทางภววิทยาที่สิ่งแปรเปลี่ยนจะอิงอาศัยกันและกัน ในขณะที่สัมพัทธภาพเป็นเรื่องของญาณวิทยาที่ต้องอาศัยกรอบอ้างอิงเพื่อเปรียบเทียบระหว่างสิ่งแปรเปลี่ยนกับสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน ความสับสนดังกล่าวจึงเป็นการบิดเบือนเจตนารมณ์ของทั้งไอน์สไตน์และพุทธปรัชญา ประเด็นนี้สอดคล้องกับที่ บัญชา ธนบุญสมบัติ ได้ตั้งข้อสังเกตเชิงวิพากษ์ไว้ในบทความ วิทยาศาสตร์ที่ถูกบิดเบือน เรื่องใหญ่ที่ต้องช่วยกันแก้ไข ว่า

“ชื่อทฤษฎีสัมพัทธภาพ (theory of relativity) นั้นชวนให้เข้าใจผิดพลาดไปได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสัมพัทธ์ (คือแล้วแต่ว่าสังเกตเทียบกับใครหรืออะไร) แต่จริง ๆ แล้วในทฤษฎีนี้มีแนวคิดหรือปริมาณที่ตรงกันข้ามกับสภาพสัมพัทธ์อยู่ด้วย นั่นคือ ความไม่แปรเปลี่ยน (invariance) และที่น่าสนใจก็คือ สมมุติฐาน 2 ข้อที่ใช้ในการพัฒนาทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ (special relativity) ก็คือความไม่แปรเปลี่ยนนี้”¹⁸

ข้อเท็จจริงที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ บันทึกไว้ในงานของ Holton โดยระบุว่า ไอน์สไตน์มิได้เป็นผู้ตั้งชื่อทฤษฎีสัมพัทธภาพด้วยตนเอง แต่คำว่า Relativtheorie

¹⁸ บัญชา ธนบุญสมบัติ, “คลื่นความคิด : วิทยาศาสตร์ที่ถูกบิดเบือน เรื่องใหญ่ที่ต้องช่วยกันแก้ไข,” สารคดี, 6 กันยายน 2551, <https://www.sarakadee.com/2008/09/06/science-and-deceive/>.

(Theory of Relativity) ถูกเสนอโดย แมกซ์ พลังค์ (Max Planck) ในปี 1906¹⁹ เพื่อเน้นย้ำถึงหลักสัมพัทธภาพ (Principle of Relativity) ตามสัจพจน์ข้อที่ 1 เพื่อใช้ในการโต้แย้งประเด็นทางวิชาการ ประกอบกับความตื่นตัวของสาธารณชนที่ให้ความสนใจต่อการหักล้างทฤษฎีของนิวตันในประเด็นที่ว่า ที่ว่างและเวลาไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์ที่แยกกันตามความเชื่อเดิมแต่สัมพันธ์กันเป็นปริภูมิเวลาและสามารถบิดงอยืดหดได้ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ชื่อทฤษฎีสัมพัทธภาพแพร่หลายจนกลายเป็นชื่อมาตรฐานในการรับรู้ของสังคม โดย Holton ได้เปิดเผยข้อเท็จจริงจากจดหมายส่วนตัวของไอน์สไตน์ในช่วงแรกของการตั้งชื่อทฤษฎีไว้ว่า

“ในช่วงสองปีแรก ไอน์สไตน์ได้แสดงความปรารถนาผ่านทางจดหมายที่จะเรียกทฤษฎีของตนเองด้วยชื่อที่ตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง นั่นคือ ทฤษฎีแห่งความไม่แปรเปลี่ยน (Invariantentheorie) แทนที่จะเป็นทฤษฎีสัมพัทธภาพ เป็นเรื่องน่าเสียดายที่คำนิยามนี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย เพราะหากเป็นเช่นนั้น มันอาจช่วยป้องกันการนำทฤษฎีสัมพัทธภาพไปใช้อย่างคลาดเคลื่อนในศาสตร์อื่นได้”²⁰

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงเจตนาของไอน์สไตน์ที่ต้องการใช้ชื่อ Theory of Invariants เพื่อเน้นย้ำถึงสัจพจน์ข้อที่ 2 อันว่าด้วยความคงที่ที่ไม่แปรเปลี่ยน โดยในเวลาต่อมาสิ่งที่เขาคาดการณ์ไว้ก็ได้ปรากฏชัดขึ้นเมื่อทฤษฎีนี้โด่งดัง คำว่าสัมพัทธภาพกลับถูกนำไปตีความข้ามศาสตร์แบบคลาดเคลื่อน โดยนำคำนี้ไปสนับสนุนแนวคิดสัมพัทธนิยม แล้วสรุปเอาเองว่าวิทยาศาสตร์ได้พิสูจน์แล้วว่าสรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์กันและปฏิเสธสิ่งสมบูรณ์ ซึ่งย้อนแย้งกับเจตนารมณ์ดั้งเดิมของไอน์สไตน์อย่างสิ้นเชิง และได้ส่งอิทธิพลตกทอดมาสู่วรรณกรรมที่พยายามเชื่อมโยงวิทยาศาสตร์เข้ากับพุทธปรัชญาในยุคปัจจุบันดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

ความย้อนแย้งดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนเมื่อนักวิชาการพุทธปรัชญาสายอสารัตถนิยมบางท่าน พยายามเชื่อมโยงสัมพัทธภาพที่คลาดเคลื่อนนี้เข้ากับเรื่องของสุญญตาและอนัตตาในพุทธปรัชญาโดยตีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีควอนตัมของสำนักโคเปนเฮเกน ที่นำโดย นีลส์ โบร์ (Niels Bohr) ที่มองว่าสิ่งต่าง ๆ จะปรากฏก็ต่อเมื่อมีผู้สังเกต และหากไม่มีผู้สังเกตสิ่งนั้นก็

¹⁹ Gerald James Holton, *Thematic Origins of Scientific Thought: Kepler to Einstein* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973), 254-255.

²⁰ Ibid., 362.

ยอมไม่มีอยู่ นำไปสู่แนวคิดแบบบอสัญนิยมทางภววิทยา²¹ ซึ่งขัดแย้งกับอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ผู้อยู่ฝ่าย
สัญนิยมทางภววิทยาอย่างสิ้นเชิง ดังคำถามเชิงประชดประชันอันเป็นตำนานของไอน์สไตน์ที่ว่า
“คุณเชื่อจริงๆ หรือว่าดวงจันทร์จะดำรงอยู่ที่ต่อเมื่อคุณหันไปมองมัน?”²² รวมถึงข้อสรุปอันโด่งดัง
ที่ว่า “พระเจ้าไม่ทอดลูกเต๋า”²³ เพื่อปฏิเสธแนวคิดแบบบอสัญนิยม

ความย้อนแย้งที่สำคัญในประเด็นนี้ คือการนำทฤษฎีสัมพัทธภาพที่เป็นฝ่ายสัญนิยม ไป
เชื่อมโยงกับทฤษฎีควอนตัมที่เป็นฝ่ายบอสัญนิยม เพื่อสนับสนุนแนวคิดอสารัตถนิยม แล้วอธิบายจน
เป็นสัมพัทธนิยม โดยหลงคิดว่าการอธิบายทฤษฎีสัมพัทธภาพอยู่ ซึ่งเป็นความสับสนเชิงมโนทัศน์
ที่ทับซ้อนกันอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามอาจมีข้อโต้แย้งได้ว่า นักวิชาการพุทธปรัชญาเหล่านั้นตั้งใจที่จะปฏิเสธหรือ
ก้าวข้ามทฤษฎีของไอน์สไตน์ตั้งแต่แรกเพื่อมุ่งไปที่ทฤษฎีควอนตัมที่ใหม่กว่าในยุคหลังอยู่แล้ว เนื่อง
จากทฤษฎีควอนตัมมีลักษณะของความไม่แน่นอนที่ดูเหมือนจะสอดคล้องกับกฎไตรลักษณ์ของพุทธ
ปรัชญาได้ดีกว่า

ทว่าผู้เขียนมีข้อโต้แย้งในประเด็นนี้ว่า หากนักวิชาการเหล่านั้นตั้งใจปฏิเสธจุดยืนของ
ไอน์สไตน์ตั้งแต่แรก ย่อมไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องนำทฤษฎีสัมพัทธภาพมาบิดเบือนให้
กลายเป็นสัมพัทธนิยม แล้วพยายามเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดอนัตตาหรือความว่างของพุทธปรัชญา
โดยอาศัยแนวคิดของกลศาสตร์ควอนตัมที่มีจุดยืนที่ขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิงกับทฤษฎีสัมพัทธภาพ
สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเครื่องยืนยันถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อทฤษฎีสัมพัทธภาพอย่างชัดเจน
เพราะหากต้องการทำเช่นนั้นก็สามารถที่จะอธิบายด้วยสัมพัทธนิยมและกลศาสตร์ควอนตัมได้
โดยตรง โดยไม่มีความจำเป็นต้องบิดเบือนทฤษฎีสัมพัทธภาพมาตัดทอนสาระสำคัญของสิ่งที่
ไม่แปรเปลี่ยนทิ้ง จนเหลือเพียงมิติการแปรเปลี่ยนของปริภูมิเวลาแต่เพียงด้านเดียว

นอกจากนี้ ในมิติของปรัชญาวิทยาศาสตร์ ทุกทฤษฎีล้วนมีขอบเขตและข้อจำกัดเฉพาะ
ตัว เช่น กลศาสตร์ของนิวตัน สามารถอธิบายปรากฏการณ์ระดับมหภาคในชีวิตประจำวันภายใต้
สภาวะความเร็วต่ำได้ดี แต่จะมีข้อจำกัดทันทีเมื่อนำไปใช้อธิบายในระดับความเร็วสูงใกล้แสงและ
ในระดับจุลภาค ขณะที่ทฤษฎีสัมพัทธภาพสามารถอธิบายปรากฏการณ์ระดับมหภาคด้วยความเร็ว

²¹ ประเด็นนี้ก็มีคลาดเคลื่อนกับทฤษฎีควอนตัมในเรื่องทางญาณวิทยาและภววิทยา แต่ไม่ลงรายละเอียดใน
บทความนี้เนื่องจากอยู่นอกเหนือขอบเขตของบทความและจะสร้างความสับสนโดยไม่จำเป็น

²² N. David Mermin, “Is the Moon There When Nobody Looks? Reality and the Quantum Theory,”
Physics Today 38, no. 4 (April 1985): 38.

²³ Albert Einstein, *The Born-Einstein Letters: Correspondence between Albert Einstein and Max and
Hedwig Born from 1916 to 1955*, trans. Irene Born (New York: Walker and Company, 1971), 91.

สูงและแรงโน้มถ่วงมหาศาลได้ดี แต่ก็มีข้อจำกัดเมื่อต้องอธิบายในระดับอนุภาคย่อย ในทางกลับกัน กลศาสตร์ควอนตัมแม้จะเป็นทฤษฎีที่มีประสิทธิภาพในการอธิบายพฤติกรรมในระดับอนุภาคย่อย แต่ก็มีข้อจำกัดเมื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่ใหญ่กว่าระดับจุลภาค

ดังนั้น การพยายามนำความไม่แน่นอนในระดับอนุภาคย่อยของกลศาสตร์ควอนตัม มาอธิบายเชื่อมโยงผสมปนเปกับทฤษฎีสัมพัทธภาพที่ทำงานในระดับมหภาค เพื่อใช้เป็นข้ออ้างในการเชื่อมโยงเข้ากับกฎไตรลักษณ์ของสรรพสิ่งในพุทธปรัชญา (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปรากฏการณ์ในระดับประจักษ์หรือระดับมหภาค) จึงเป็นการนำทฤษฎีไปใช้นอกเหนือขอบเขตความสมเหตุสมผล และเป็นการใช้ผิดประเภท ข้อกล่าวอ้างที่ว่า การใช้ทฤษฎีสัมพัทธภาพเป็นเพียงทางผ่านเพื่อก้าวไปสู่ทฤษฎีควอนตัมจึงปราศจากน้ำหนักทางตรรกะ อุปมาได้กับการฝืนนำกลศาสตร์ของนิวตันไปคำนวณพฤติกรรมของวัตถุที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วแสงหรือแรงโน้มถ่วงสูง ย่อมนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ผิดพลาด อันสะท้อนถึงความเข้าใจต่อทฤษฎีที่ผิดฝาผิดตัวอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ดี รายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับข้อจำกัดทางฟิสิกส์เหล่านี้ ล้วนอยู่นอกเหนือขอบเขตของบทความฉบับนี้ ที่มุ่งเน้นชี้ให้เห็นเฉพาะปัญหาความเข้าใจทฤษฎีสัมพัทธภาพที่คลาดเคลื่อน อันส่งผลต่อการเชื่อมโยงมโนทัศน์ในวรรณกรรมพุทธปรัชญาเท่านั้น โดยผู้เขียนจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดเชิงเทคนิคของทฤษฎีควอนตัม และข้อถกเถียงเชิงอภิปรายระหว่างฝ่ายสัจนิยมและอสังขัตนิยมในบทความนี้แต่อย่างใด

3.3 การบูรณาการสังพจน์ข้อที่ 2 และกรอบอ้างอิงแห่งอสังขัตธาตุ

ก่อนที่จะเข้าสู่การวิเคราะห์ในส่วนนี้ ผู้เขียนขออ้างถึงขอบเขตที่ได้ระบุไว้ในบทนำว่า บทความชิ้นนี้มุ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสังพจน์ข้อที่ 2 และการมีอยู่ของอสังขัตธาตุในพุทธปรัชญา เพื่อสะสางความคลาดเคลื่อนทางมโนทัศน์เป็นหลัก โดยมีได้มุ่งหมายที่จะไปสู่ข้อถกเถียงเรื่องสัสสตทิฎฐิ หรือแนวคิดเรื่องอัตตา-อนัตตา แต่อย่างใด

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ฟิสิกส์ให้ความสำคัญกับการค้นหาค่าคงที่เพื่อใช้เป็นจุดอ้างอิงสัมบูรณ์ ทฤษฎีสัมพัทธภาพก็เช่นกัน มิได้มีเพียงสังพจน์ข้อที่ 1 ที่ว่าด้วยสิ่งที่แปรเปลี่ยนเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับสังพจน์ข้อที่ 2 อย่างมาก จนถึงขั้นที่ไอน์สไตน์เคยมีความคิดที่จะเปลี่ยนชื่อทฤษฎีจากทฤษฎีสัมพัทธภาพ (Theory of Relativity) ไปเป็นทฤษฎีแห่งความไม่แปรเปลี่ยน (Theory of Invariants) เลยทีเดียว ในทำนองเดียวกัน พุทธปรัชญาก็มิได้จำกัดการอธิบายอยู่เพียงมิติของสิ่งที่แปรเปลี่ยนเท่านั้น หากแต่ยังได้ระบุถึงการมีอยู่ของสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนด้วย คือ อสังขัตธาตุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ยืนยันถึงการมีอยู่ของความจริงทั้งสองอย่างนี้ไว้อย่างชัดเจน ในพุทธาตุกสูตรกล่าวถึงผู้ฉลาดในธาตุ 2 อย่าง คือ สังขตธาตุและอสังขตธาตุ²⁴ โดยใน อสังขตลักขณสูตร หมายถึง ความเกิดขึ้นไม่ปรากฏ ความดับสลายไม่ปรากฏ และเมื่อตั้งอยู่ความเปลี่ยนแปลงไม่ปรากฏ²⁵ และใน อุปปาตาสสูตร ระบุว่า ภิขุทั้งหลาย ตถาคตทั้งหลายจักอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นก็คงตั้งอยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยาม²⁶ เนื้อหาในพระสูตรเหล่านี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในทางพุทธปรัชญาอสังขตธาตุเป็นสิ่งที่มีความสถานะทางภววิทยาแบบสัจนิยมปรัวิสัย (Objective Realism) ซึ่งดำรงอยู่อย่างไม่แปรเปลี่ยน และไม่ขึ้นอยู่กับการรับรู้หรือการอุบัติขึ้นของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับสัจพจน์ข้อที่ 2 อย่างยิ่ง

นอกจากนี้ในอชาตสูตร ยังระบุความสำคัญของอสังขตธาตุว่า ภิขุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เกิด²⁷ ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมีอยู่ ฉะนั้น จึงปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว²⁸ ข้อความนี้มีนัยสำคัญ 3 ประการ

- (1) ยืนยันการมีอยู่ของอสังขตธาตุในเชิงภววิสัย
- (2) การมีอยู่ของอสังขตธาตุเป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการสลัดออกจากสังขตธาตุ
- (3) ถ้าไม่มีอสังขตธาตุ การหลุดพ้นเป็นไปไม่ได้

จากพระสูตรนี้ระบุชัดเจนว่า สิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการสลัดออกจากสิ่งที่แปรเปลี่ยน ดังนั้นอสังขตธาตุจึงเป็นเงื่อนไขจำเป็น (necessary condition) ในการหลุดพ้น เมื่อเปรียบเทียบกับฟิสิกส์ การจะสังเกตความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ย่อมต้องอ้างอิงสัมพัทธ์กับค่าคงที่ที่ไม่แปรเปลี่ยนเสมอจึงจะได้ค่าที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ หากนำมโนทัศน์ของสัจพจน์ทั้ง 2 ข้อในทฤษฎีสัมพัทธภาพ มาเทียบเคียงกับสังขตธาตุและอสังขตธาตุในพุทธปรัชญา ผู้เขียนจึงขอเสนอการจำแนกกรอบอ้างอิงออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่

1. กรอบอ้างอิงแห่งสังขตธาตุ (Reference Frame of Becoming) คือกรอบอ้างอิงที่มี สังขตธาตุที่เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยน อ้างอิงสัมพัทธ์กับสิ่งแปรเปลี่ยนด้วยกันเองเท่านั้น ซึ่งมีเพียงสัจพจน์ข้อที่ 1

²⁴ ม.อ. 14/124/164 (ไทย.มจร)

²⁵ อ.ต.ก. 20/48/209 (ไทย.มจร)

²⁶ อ.ต.ก. 20/137/385 (ไทย.มจร)

²⁷ ในบทความนี้ผู้เขียนขอเปลี่ยนคำแปลของ อสังขต ที่พระไตรปิฎกฉบับแปลไทยแปลว่าธรรมชาติออกแล้วใช้คำว่า “สิ่ง” แทน เพราะ ชาติแปลว่าการเกิด แต่อสังขตธาตุไม่ปรากฏการเกิด (อชาติ)

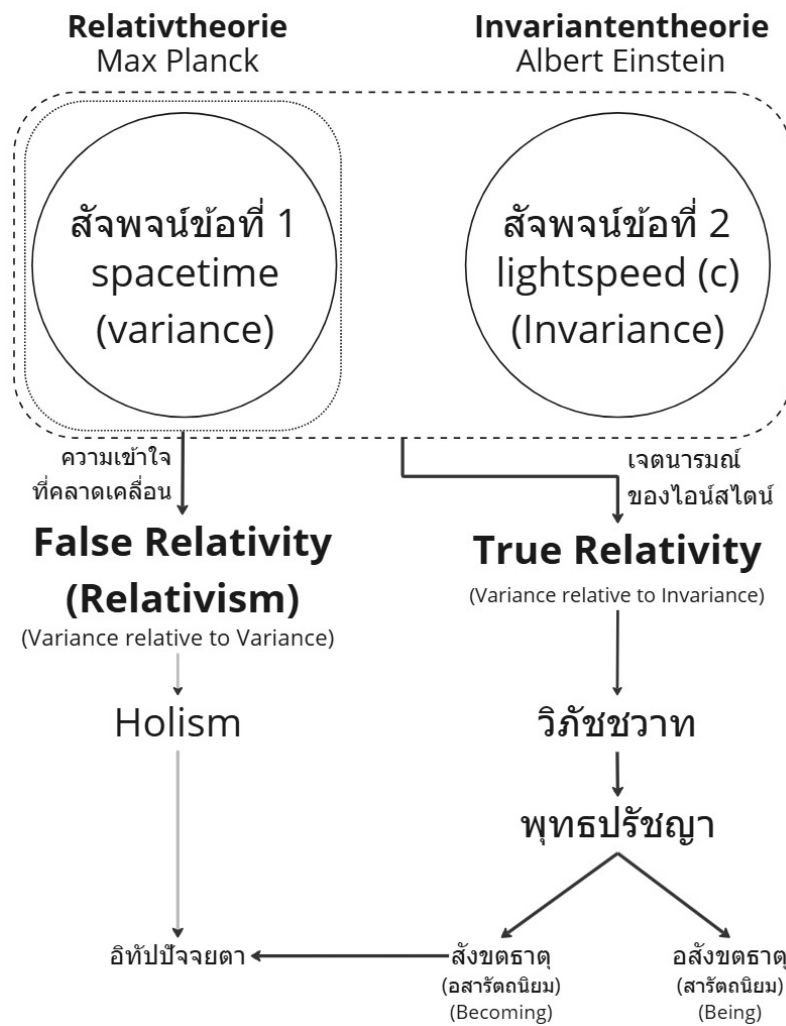
²⁸ ขุ.อิติ. 25/43/391 (ไทย.มจร)

2. กรอบอ้างอิงแห่งอสังขตธาตุ (Reference Frame of Being) คือกรอบอ้างอิงที่มีอสังขตธาตุที่เป็นสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน (สัจพจน์ข้อที่ 2) อ้างอิงสัมพันธ์กับสังขตธาตุที่เป็นสิ่งแปรเปลี่ยน (สัจพจน์ข้อที่ 1) กรอบอ้างอิงแห่งอสังขตธาตุจึงมีสัจพจน์ครบทั้ง 2 ข้อตามสมการของสัมพัทธภาพและพุทธปรัชญา

ทั้งนี้ การนำเสนอโมโนทัศน์เรื่องกรอบอ้างอิงแห่งสังขตธาตุและอสังขตธาตุในบทความนี้ เป็นเพียงการวางกรอบแนวคิดในเบื้องต้นเท่านั้น ซึ่งจะไม่ลงรายละเอียด (รายละเอียดอยู่ในวิทยานิพนธ์)

อย่างไรก็ตาม การเทียบเคียงระหว่างค่าคงที่ของความเร็วแสงกับอสังขตธาตุในบทความนี้เป็นเพียงการเปรียบเทียบเชิงมโนทัศน์ เพื่อเชื่อมโยงอสังขตธาตุในพุทธปรัชญาเข้ากับสัจพจน์ข้อที่ 2 ของทฤษฎีสัมพัทธภาพเท่านั้น มิได้หมายถึงว่าค่าคงที่ของความเร็วแสงคืออสังขตธาตุแต่อย่างใด เนื่องจากในทางพุทธปรัชญา แม้แต่แสงก็ยังคงจัดอยู่ในฝ่ายรูปของสังขตธาตุ เพียงแต่แสงเป็นสิ่งที่มีความสมบัติพิเศษที่มีความเร็วคงที่ในระบบของสังขตธาตุ ส่วนอสังขตธาตุเป็นสิ่งที่พ้นไปจากสังขตธาตุโดยสิ้นเชิงเพราะไม่มีแม้แต่เวลา

เพื่อให้เห็นที่มาของความคลาดเคลื่อนและความแตกต่างระหว่างแนวคิดสัมพัทธภาพที่ถูกบิดเบือนจนกลายเป็นสัมพัทธนิยมกับโครงสร้างของทฤษฎีสัมพัทธภาพที่แท้จริง จนมาถึงการเชื่อมโยงกับสังขตธาตุและอสังขตธาตุในพุทธปรัชญา ผู้เขียนจึงได้สรุปไว้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ที่มาและความย้อนแย้งระหว่างสัมพัทธภาพและสัมพัทธนิยม
ที่นำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนทางพุทธปรัชญา

จากแผนภาพ แผนภูมิด้านซ้ายได้แสดงให้เห็นถึงที่มาของความย้อนแย้งเชิงมโนทัศน์ อันเกิดจากความเข้าใจในทฤษฎีสัมพัทธภาพที่คลาดเคลื่อน (False Relativity) ซึ่งเป็นผลจากการให้น้ำหนักเพียงด้านเดียวต่อสัจพจน์ข้อที่ 1 เรื่องของปริภูมิเวลาที่แปรผันสัมพัทธ์ตามกรอบอ้างอิง จนนำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปเป็นสัมพัทธนิยม ที่เชื่อว่าทุกสิ่งล้วนเป็นความจริงชั่วคราวตามเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงกันแบบอหัตถ์ปัจจัยตา แล้วปฏิเสธความจริงสัมบูรณ์อันเป็นสสารัตถะ ซึ่งเป็นมโนทัศน์แบบอสารัตถนิยม ซึ่งเป็นเพียงด้านเดียวของพุทธปรัชญาแต่กลับเข้าใจว่าเป็นทั้งหมดของพุทธปรัชญา

ในทางกลับกัน แผนภูมิด้านขวาแสดงถึงโครงสร้างของสัมพัทธภาพที่แท้จริง (True Relativity) ตามเจตนารมณ์ดั้งเดิมของไอน์สไตน์ ที่มุ่งนำเสนอทฤษฎีแห่งความไม่แปรเปลี่ยน โดยวางรากฐานอยู่บนสัจพจน์ทั้ง 2 ข้อ ซึ่งมีสิ่งที่แปรเปลี่ยนของปริภูมิเวลาในสัจพจน์ข้อที่ 1 เชื่อมโยงเข้ากับสังขตธาตุ และค่าอ้างอิงสัมบูรณ์ของความเร็วแสงอันในสัจพจน์ข้อที่ 2 เชื่อมโยงเข้ากับอสังขตธาตุ โครงสร้างนี้สอดคล้องกับแนวทางวิภาษวิทยาของพุทธปรัชญา ที่แบ่งออกเป็นสองส่วนอย่างชัดเจน คือ สังขตธาตุและอสังขตธาตุ ซึ่งเป็นแนวคิดแบบสาร์ตานิยม

3.4 คุณค่าและการนำไปประยุกต์ใช้

1) การนำไปใช้เป็นกรอบวิธีและข้อพึงระวังสำหรับนักวิชาการและผู้ที่ต้องการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างทฤษฎีสัมพัทธภาพกับพุทธปรัชญา เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่สำคัญของทั้งสองศาสตร์ กล่าวคือ เป็นกรอบป้องกันการบิดเบือนทฤษฎีสัมพัทธภาพไปเป็นสัมพัทธนิยมแล้วเชื่อมโยงกับพุทธปรัชญาเพียงด้านเดียว และรักษาแนวทางวิภาษวิทยาของพุทธปรัชญาให้เห็นทั้งสองด้านทั้งมิติที่แปรเปลี่ยนและไม่แปรเปลี่ยน เพื่อป้องกันการตีความไปเพียงด้านเดียวแบบแนวคิดของฝ่ายอสาร์ตานิยม

2) มโนทัศน์เรื่องกรอบอ้างอิงแห่งสังขตธาตุและกรอบอ้างอิงแห่งอสังขตธาตุที่ผู้เขียนได้จำแนกไว้ในเบื้องต้นในบทความนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นทฤษฎีเพื่ออธิบายกลไกการบรรลุดุธรรม ได้อย่างเป็นระบบ เช่น การนำกรอบแนวคิดดังกล่าวไปใช้กลไกการละสังโยชน์ ในกระบวนการทางญาณวิทยา ในวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ของผู้เขียน ซึ่งช่วยอธิบายกระบวนการที่เคยมองว่าเป็นเรื่องลึกลับ ให้สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงระบบที่มีความกระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น

4. บทสรุป

แก่นหลักที่ผู้เขียนต้องการที่จะนำเสนอคือ ไม่ว่าทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์และพุทธปรัชญา ต่างก็มีเรื่องของสิ่งคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงอยู่ในสมการด้วย ไม่ใช่มีเพียงสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเพียงด้านเดียว ดังที่มักปรากฏในในวรรณกรรมที่เชื่อมโยงวิทยาศาสตร์กับพุทธปรัชญา โดยผลการศึกษาสามารถสรุปความย้อนแย้ง ที่สำคัญได้ 4 ประการ ดังนี้

ความย้อนแย้งประการแรก: ความสับสนระหว่างข้อทฤษฎีกับเจตนารมณ์ของไอน์สไตน์
ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า ความเข้าใจผิดในปัจจุบันมีรากฐานมาจากการที่ แมกซ์ พลังค์

(Max Planck) บัญญัติชื่อทฤษฎีสัมพัทธภาพ โดยเน้นไปที่สัจพจน์ข้อที่ 1 ทว่าไอน์สไตน์กลับมีเจตนารมณ์ที่จะใช้ชื่อว่าทฤษฎีแห่งความไม่แปรเปลี่ยน โดยเน้นไปที่สัจพจน์ข้อที่ 2 ซึ่งไอน์สไตน์เคยปรารภว่าชื่อสัมพัทธภาพนั้นไม่เหมาะสมนักซึ่งอาจสร้างความเข้าใจผิดได้

ความย้อนแย้งประการที่สอง: การอธิบายสัมพัทธภาพแต่กลายเป็นสัมพัทธนิยม

จากความเข้าใจคลาดเคลื่อนในประเด็นแรก ส่งผลให้วรรณกรรมที่เชื่อมโยงพุทธปรัชญากับวิทยาศาสตร์ มักให้น้ำหนักไปที่กระบวนการแปรเปลี่ยนในสัจพจน์ข้อ 1 เพียงด้านเดียว จึงละเลยสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนในสัจพจน์ข้อ 2 โดยอาศัยทฤษฎีสัมพัทธภาพที่ถูกตีความคลาดเคลื่อนเป็นฐานคิด จึงทำให้อธิบายทฤษฎีสัมพัทธภาพไปเป็นสัมพัทธนิยม แต่กลับเข้าใจว่ากำลังอธิบายทฤษฎีสัมพัทธภาพ

ความย้อนแย้งประการที่สาม: การเชื่อมโยงทฤษฎีที่มีจุดยืนทางภววิทยาขัดแย้งกัน

ความย้อนแย้งนี้เกิดจากการที่นักวิชาการพุทธปรัชญาฝ่ายอสังฆัตถนิยมนำทฤษฎีสัมพัทธภาพเพียงด้านสิ่งที่แปรเปลี่ยนเพียงด้านเดียวมาเชื่อมโยงกับความไม่แน่นอนของทฤษฎีควอนตัม เพื่อสนับสนุนแนวคิดของตน ทั้งที่ไอน์สไตน์มีจุดยืนทางภววิทยาแบบสัจนิยม (Realism) แต่ทฤษฎีควอนตัมเป็นแบบอสังฆัตถนิยม (Anti-realism) การพยายามเชื่อมโยงทฤษฎีที่ขัดแย้งกันระดับรากฐานสะท้อนถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการนำวิทยาศาสตร์มาอธิบายพุทธปรัชญา

ความย้อนแย้งประการที่สี่: การปฏิเสธอสังฆัตถัตถุที่เป็นความจริงอีกด้านหนึ่งของพุทธปรัชญา

จากการตีความแบบสัมพัทธนิยมที่สอดคล้องกับแนวคิดอสังฆัตถนิยม ได้นำไปสู่การปฏิเสธสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน ส่งผลให้เกิดการตีความพุทธปรัชญาเพียงด้านเดียวคือ ด้านของสิ่งที่แปรเปลี่ยน (สังฆัตถัตถุ) ความย้อนแย้งในประเด็นนี้คือ การตีความพุทธปรัชญาโดยนำสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยน (อสังฆัตถัตถุ) ออกจากสมการ ทั้งที่พุทธปรัชญาได้ระบุถึงความจริงทั้งสองด้านไว้อย่างชัดเจน และยังระบุด้วยว่าอสังฆัตถัตถุเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการสลัดออกจากสังฆัตถัตถุ

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จะนำสัจพจน์ทั้ง 2 ข้อของทฤษฎีสัมพัทธภาพ เชื่อมโยงเข้ากับพุทธปรัชญาที่มีธาตุทั้ง 2 ประการ โดยให้สัจพจน์ข้อที่ 1 เชื่อมโยงเข้ากับสังฆัตถัตถุ และให้สัจพจน์ข้อ 2 เชื่อมโยงเข้ากับอสังฆัตถัตถุ เพราะทั้งพุทธปรัชญาและทฤษฎีสัมพัทธภาพที่มีทั้งสิ่งที่แปรเปลี่ยนและสิ่งที่ไม่แปรเปลี่ยนอยู่ในสมการด้วยเสมอ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

1. คัมภีร์แปลภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

2. หนังสือ

วัชร งามจิตรเจริญ. พุทธธรรม ควอนตัม สัมพัทธภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: กรีน ปัญญาญาณ, 2558.

สม สุจิรา. อินเทอร์เน็ตพบพระพุทธเจ้าเห็น เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550.

3. ข้อมูลจากเว็บไซต์

บัญชา ธนบุญสมบัติ. “คลื่นความคิด : วิทยาศาสตร์ที่ถูกบิดเบือน เรื่องใหญ่ที่ต้องช่วยกันแก้ไข.” สารคดี, 6 กันยายน 2551.

<https://www.sarakadee.com/2008/09/06/science-and-deceive/>.

ภาษาต่างประเทศ

1. หนังสือ

Capra, Fritjof. *The Tao of Physics: An Exploration of the Parallels between Modern Physics and Eastern Mysticism*. Berkeley: Shambhala, 1975.

Copi, Irving M., Carl Cohen, and Kenneth MacMahon. *Introduction to Logic*. Fourteenth Edition, Harlow: Pearson Education Limited, 2014.

DiSalle, Robert. *Understanding Space-Time: The Philosophical Development of Physics from Newton to Einstein*. Cambridge University Press, 2006.

Einstein, Albert. *The Born-Einstein Letters: Correspondence between Albert Einstein and Max and Hedwig Born from 1916 to 1955*. Translated by Irene Born. New York: Walker and Company, 1971.

_____. "On the Electrodynamics of Moving Bodies." *The Principle of Relativity: A Collection of Original Memoirs on the Special and General Theory of Relativity*. Translated by W. Perrett and G. B. Jeffery. New York: Dover Publications, 1923.

Holton, Gerald James. *Thematic Origins of Scientific Thought: Kepler to Einstein*. Cambridge: Harvard University Press, 1973.

James, William. *Pragmatism, A New Name for Some Old Ways of Thinking*. New York: Longmans, Green and Co., 1907.

Mermin, N. David. "Is the Moon There When Nobody Looks? Reality and the Quantum Theory." *Physics Today* 38, no. 4 (1985): 38-47.

Newton, Isaac. *The Principia: Mathematical Principles of Natural Philosophy*. Translated by Andrew Motte. New York: Daniel Adee, 1846.

Rorty, Richard. *Contingency, irony, and solidarity*. New York: Cambridge University Press, 1989.

2. พจนานุกรม

Blackburn, Simon. *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2005.